

EVA GREGOROVÍČOVÁ, Z Florencie do Brandýsa. Příchod toskánských Habsburků na brandýské panství

Obsáhlá studie předkládá badatelům na základě analýzy archivních dokumentů Rodinného archivu toskánských Habsburků, uloženého v Národním archivu v Praze, a archivního materiálu fondu Velkostatku Brandýs nad Labem ve Státním oblastním archivu v Praze pohled na konec panování habsbursko-lotrinské sekundogenitury habsburského rodu v Toskánském velkovévodství a mapuje podrobně příchod členů toskánské větve do Čech a na brandýské panství v roce 1860. Zabývá se ve stručnosti i dějinami brandýského patrimonía, správou panství Leopoldem II. a jeho synem Ludvíkem Salvátorem až do jeho konfiskace novým československým státem v roce 1918. Přináší informace o stavebních úpravách brandýského zámku ve zkoumaném období. Uvádí krátké medailonky členů toskánské linie, kteří buď sídlili, nebo měli nějaký vztah k brandýskému panství. Především líčí životní dráhu a činnost významného představitele této habsburské větve, a to cestovatele a vědce Ludvíka Salvátora. Na konci v příloze je popsána struktura Rodinného archivu toskánských Habsburků se stručným popisem obsahu jednotlivých fondových částí.

JAN ŠEJBL, Exotika z Černošic. Cestovatel a spisovatel A. V. Novák

Přestože byl A. V. Novák jako cestovatel i jako spisovatel dlouhá léta opomíjen, jeho dílo i životní osudy mohou být zajímavé a přínosné i pro dnešní dobu. Novákovy knihy přes své populární zaměření obsahují řadu jedinečných informací z mimoevropského prostředí 20. a 30. let 20. století. Přibližují také život a názory samotného autora. Dlouho neznámé diapozitivy a negativy, objevené na podzim 2010, doplňují obraz o Novákově přednáškové činnosti a samy o sobě jsou jedinečným obrazovým materiálem.

PETRA TŮMOVÁ, Sídliště Odolena Voda 1952–1964. Socialistický realismus a organizace výstavby sídlištních celků

Období rozvíjení metody socialistického realismu bylo v Československu velmi krátké. Přesto se v oblasti architektonické tvorby udály věci mnohé a významné. Vedle řešení bytových otázek plnila poválečné stránky odborných časopisů především výstavba průmyslových komplexů a rekonstrukce poválečných škod – ve shodě nejprve s dvouletým a poté pětiletým hospodářským plánem. Právě období první pětiletky je pro uplatnění socialistického realismu v architektuře stěžejní, a to až do roku 1954, kdy se oficiálně začíná od architektury socialistického realismu ustupovat. Poté dochází v oblasti stavebnictví ke stále zjevnějšímu upřednostňování faktorů ekonomických před estetickými, které vrcholí necitlivou panelovou výstavbou. Ta sice lépe (rychleji a levněji) plnila požadavky společnosti – ale především na úkor kultury bydlení.

Kvalita bydlení byla oproti tomu jednou z priorit poválečné bytové výstavby, a to až do začátku 50. let. Nízké domy uzavřené do bloků, opakující se typy, jasně definované prostory rozdělené na místa veřejná a soukromá byly odedávna základními hodnotami, jež dávají člověku jistotu a pocit bezpečí. Standardní úroveň bydlení, kterou nabízely pětiletkové typy, byla navíc pro mnoho z cílových uživatelů prudkým zvýšením životní úrovně. Byty byly vybaveny koupelnami, ve větších městech i ústředním topením. Ve srovnání s předešlým

obdobím dvouletky se však interiéry značně zredukovaly. Dvouletkové dispozice byly zaměřeny na produkci velmi dobře vybavených třípokojových bytů. V období první pětiletky však převládl názor, že zmenšování plochy bytů umožní zlevnění výstavby a tím i zvýšení počtu realizací. Převažujícím typem se tedy staly byty dvoupokojové.

Vedle nepochybných kvalit, které tato architektura vnesla do československého stavebnictví, však vyvstávají i daleko diskutabilnější otázky. Jednou z nich je fakt včlenění architektů do Stavoprojektu. Přestože byl navenek Stavoprojekt prezentován jako organizace, která pomůže lepšímu plánování, zvýší zodpovědnost projektantů, sdruží specialisty a tím urychlí celý proces, opak se stal pravdou. Projektanti kontakt se svým dílem rychle ztráceli, a tak mizela i osobní zodpovědnost za odvedenou práci. Speciální úkoly pak často také plnili lidé, kteří nebyli v oboru vyškolenými specialisty. To byl i případ osazovacího plánu sídliště Odolena Voda, který – přestože působí napohled kultivovaně a zajímavě – obsahuje v podstatě nesourodou směs rostlin, odhlédneme-li od množství nepřesností v uvedeném latinském názvosloví.

Odklon od socialistického realismu v polovině padesátých let, který se zdál tak snadný a vítaný všem svobodomyšlnějším výtvarníkům, nebyl vůbec jednoduchý učinit v architektuře. Přechod k jinému názoru v pojetí architektonické tvorby byl daleko náročnější – časově i finančně. Jak se ukázalo i na sídlišti Odolena Voda, tak ještě po roce 1963 dobíhala výstavba typových domů, které byly naprojektovány o deset let dříve a jako zastaralé a vyšlé se již nevyráběly jejich původní části. Musely být tedy řešeny formou zakázky, což nejen prodražovalo, ale i prodlužovalo již tak opožděné realizace. Zásadní význam v této věci má ale skutečnost, že rozestavěné sídliště bylo možno v duchu původních idejí vůbec dokončit, protože právě v jednotě celku je uložena jedna z největších hodnot této architektury.

V současné době atraktivita sídlišť z období socialistického realismu roste a jsou vyhledávána jako místa pro kvalitní bydlení, především díky svému charakteristickému prostorovému uspořádání a přiměřené výšce zástavby. Je však třeba upozornit, že ne všechny hodnoty, které se dnes tomuto typu architektury přičítají k dobru, byly cílené. V případě výšky domů se každopádně jednalo o technologickou nevyhnutelnost. Dostupné materiály nebyly schopny vynést mnohopodlažní domy – při projektování bylo nutno zvažovat i další podobné okolnosti.

Architektura socialistického realismu dala tvář mnoha městům. Je sice možno diskutovat nad její vnitřní kvalitou, ale její tvář je každopádně potřeba chránit. S časovým odstupem se totiž stále více ukazuje, že má – na rozdíl od samotného režimu, který měla oslavovat a jehož pomníkem měla být – trvalou hodnotu ve své původní podobě.

Jiří ŠOUKAL, Chataření a chalupaření v období 50. a 60. let

V 50. a 60. letech se v Československu poměrně živelně rozšířilo chataření a chalupaření jako forma individuální rekreace, která představovala protiklad k tolik propagovaným kolektivním dovoleným. V souvislosti s růstem popularity individuální rekreace se upravovaly zákonné normy s ambicí alespoň částečně kontrolovat počínání chatařů a chalupářů. Přesto se chataření a chalupaření stalo významnou součástí životního stylu mnohých občanů, kteří podstatnou část svého volného času trávili prací nebo rekreací na svých „sídlech“. Chaty a chalupy pak v mnoha případech hrály roli statusového symbolu ve společnosti, zároveň ale také poskytovaly mnohým lidem seberealizaci nebo prostě jen možnost trávit volný čas mimo město. Útěk z rutiny každodenního pracovního dne do specifického prostředí chatařské nebo chalupářské komunity mnohdy s bohatou sítí mezilidských kontaktů se pak ještě ve větší míře rozšířil v následujícím období tzv. normalizace.

JIŘÍ TOPINKA, K počátkům těžby železné rudy v Nučicích

Ve středočeské oblasti se nacházela před hlavní fází průmyslové revoluce v 1. polovině 19. století řada komplexů vrchnostenských železáren, z nichž největší vlastnili Fürstenberkové. Ti ve snaze zajistit si vydatná ložiska pro své hutě vyslali roku 1845 svého prospektora do oblasti Nučic, který zde našel bohaté rudné ložisko. Zároveň zde začalo těžit i Kladenské kamenouhelné těžífstvo, pozdější Pražská železářská společnost. Roku 1846 byla zahájena těžba na nejstarším dole Vinice, a to povrchoým lomem, teprve v roce 1881 se přešlo na těžbu důlním způsobem. V 80. letech 19. století zde Česká montánní společnost výparně modernizovala těžbu a obnovila také dolování na nevyužívaném dole Krahulov. Obě šachty byly vybaveny drtiči kamene a pražícími pecemi, kde se ruda upravovala pro použití ve vysokých pecích v Králově Dvoře. Česká montánní i Pražská železářská tuto oblast napojily prostřednictvím soustavy vleček na železniční síť, což umožnilo zvýšit těžbu. Doly v Nučicích byly definitivně uzavřeny v roce 1964.

MARTIN ŠÁMAL, Vznik Velké Zbraslavi

Geografická poloha a blízkost hlavního města Prahy vytvářely ze Zbraslavi od 2. poloviny 19. století oblíbené výletní místo Pražanů. Tento trend provázela výstavba rodinných domů a vil, rozvíjela se infrastruktura, rozšiřovaly se technické sítě a Zbraslav získávala pozvolna charakter města. Vývoj byl však limitován relativní zastavěností jejího nevelkého katastru. Do popředí zájmu se proto brzy po vzniku republiky dostala otázka možného připojení sousední obce Záběhlice a její osady Žabovřesky.

Sloučení Zbraslavi vycházelo z obecných tendencí slučování a rozlučování obcí první poloviny dvacátých let 20. století. Pro každý subjekt představovaly podobné změny důležitý mezník v jejich vývoji. V případě Zbraslavi naprosto zásadní. V roce 1924 se ke Zbraslavi připojila obec Záběhlice s osadou Žabovřesky. Tím vznikla tzv. „Velká Zbraslav“. Později získala od zbraslavského velkostatku díky pozemkové reformě další pozemky. Jejich rozparcelováním vznikl bezpočet stavebních parcel, o které byl mimořádný zájem vzhledem k neutěšené bytové situaci v Praze. Nastalo období nebyvalého rozkvětu Zbraslavi, masivní výstavby a přílivu obyvatel, ale také velikého rozvoje infrastruktury, který pokračoval prakticky po celé období první republiky.

IVAN MICHÁLEK, Vývoj farní struktury chlumínského děkanátu v době předhusitské a husitské

Studie se zabývá vývojem polohy a proměnami farní sítě v menším středověkém chlumínském děkanátu v době předhusitské a husitské. První kostely jako předchůdce později vznikající a budované farní sítě se podle písemných zmínek objevily ve 12. století. Farní síť na Chlumínsku se mohla soustavněji utvářet zřejmě od konce 13. století. Formování chlumínského děkanátu spadalo nejspíše do první poloviny 14. století, asi v souvislosti se vznikem městečka Chlumína, od kterého odvozuje děkanát svůj název. Chlumínský děkanát se poprvé v písemných pramenech objevil patrně v roce 1352. V chlumínském děkanátu existovalo 19 farních obcí v období pozdního středověku. V letech 1352–1419 se zdejší farní síť již nezměnila. V době husitské zanikla fara v Lobkovicích, která se tím připojila ke kojetické farnosti. V oblasti patronátních práv se tu hlavně v době předhusitské silně prosadily různé církevní instituce, jejichž zdejší majetek se vlivem husitské revoluce výrazně zmenšil ve prospěch šlechty a pražských měst.

JIŘÍ BOUBÍN, Samosprávný okres smíchovský v díle Rudolfa Wunše

Do systému fungování veřejné správy v Čechách přibyl v roce 1865 nový prvek – okresní samospráva. Mezi obce a zem byla postavena okresní zastupitelstva a výbory a jim svěřena celá škála úkolů a kompetencí, počínaje dohledem nad obcemi, přes výstavbu a údržbu silnic lokálního významu, aktivity v oblasti dobročinnosti, podpory vzdělání, spolkových organizací a vlasteneckých podniků, až po tzv. přenesenou působnost, tj. spolupůsobení ve státních záležitostech. Okresní samospráva stála také za vznikem hospodářských záložen, na svou dobu velmi pokrokových úvěrních a bankovních institucí.

Velmi důležitou osobou v úředním aparátu okresních orgánů byl tajemník (sekretář). Vedl kancelář výboru a díky tomu měl dokonalý přehled o všech záležitostech, které se, byť třeba pouze vzdáleně, nějak týkaly okresu. V roce 1875 byl do této funkce při okresním zastupitelstvu na Smíchově jmenován někdejší sekretář lounské městské rady a posléze i tamního okresního výboru Rudolf Wunš. Jeho zásluhou můžeme ještě dnes, po bezmála půldruhém století, nahlédnout do zákulisí smíchovské okresní samosprávy v prvních dvaceti letech jejího fungování.

PAVEL KOBLASA, Tachlovické panství v držení rakouských císařů

Tachlovické panství, ležící v někdejší Rakovnickém kraji, se dostalo do majetku rakouského císaře na základě rodinných dohod, které se staly i součástí závěrečných akt vídeňského kongresu, roku 1847. Císař Ferdinand I. získal tehdy kromě Tachlovic ještě panství Zákupy (Reichstadt), Horní Polici (Ober-Politz), Ploskovic (Ploschkowitz), Zvoleněves, Buštěhrad, Kácov a Korunní Poříčí (Kronporitschen, dnes Červené Poříčí). Po smrti bývalého císaře Ferdinanda v roce 1875 přešla všechna zmíněná panství na jeho synovce, rakouského císaře Františka Josefa I. K císařským panstvím v Čechách později ještě přibýly Bystré (Bistrau), Bezno a Smiřice. Vládnoucí panovník tedy držel na počátku 20. století v Čechách enklávu o celkové rozloze 34.666 hektarů. Když získal Tachovice roku 1847 rakouský císař, patřilo k dominiu 28 vesnic a pozemky o rozloze 4.551 ha. Hospodařilo se na patnácti dvorech s dvanácti ovčiny, lesy se dělily na tři polesí, zámky bychom našli v Hostivících a Hořelicích, z průmyslových zařízení uveďme pivovar a vinopalnu, 2 vápenice, 4 potašárny, 3 pily, 13 mlýnů, 2 cihelny, důl na železnou rudu, hamr a vysokou pec. Tachovice patřily do osobního majetku rakouského císaře až do zániku Rakousko-uherské říše. Zestátnění definitivně potvrdila saint-germainská smlouva podepsaná dne 10. září 1919. Československý parlament pak konfiskaci potvrdil v zákonu číslo 354/1921 Sb.

TOMÁŠ KRÁKORA, Soupis archivních pramenů ke studiu dějin Židů ve Státním okresním archivu Praha-západ

Předkládaný příspěvek představuje první ucelený soupis pramenů z archivních fondů Státního okresního archivu Praha-západ, které mohou být využity ke studiu dějin židovského obyvatelstva v tomto regionu. Soupis je rozdělen do čtyř částí podle různých typů archivních fondů: fondy institucí s okresní působností, jednotlivých obcí, farních úřadů a ostatní fondy. Stěžejní část soupisu tvoří evidenční prameny, které zachycují náboženské vyznání daného obyvatelstva. Spisový materiál je zastoupen zejména prameny z církevní a matriční agendy jednotlivých institucí. V žádném případě nemohl být prozkoumán všechn dochovaný písemný materiál všech archivních fondů, proto se z tohoto ohledu jedná o první verzi soupisu, který bude v budoucnu dále rozšiřován.